

Läroplanens möjligheter

Av Göran Schmidt

Alla som är verksamma i skolans värld är skyldiga att följa de lagar, förordningar och regler som gäller för skolverksamheten (se artikeln på sidan 13). Att vara verksam som kristen lärare eller skollärare (i fortsättningen skriver jag av utrymmesskäl bara "lärare", men avser då all skolpersonal) i en sekulärt reglerad verksamhet är inte alltid helt enkelt eftersom styrdokumenterna ibland för fram en syn på världen och samhället som i vissa avseenden krockar med den som man själv har när det gäller frågor som berör exempelvis etik, politik, filosofi och religion.

Samtidigt ligger det i en lärares professionalitet att kunna skilja mellan sina personliga åsikter och sina arbetsuppgifter. I annat fall skulle ju en vänsterpartistisk eller sverigedemokratisk SO-lärare per definition vara olämplig för sitt yrke, liksom en ateistisk eller kyrklig religionslärare.

Läraren måste också – liksom skolinspektören – vara tillräckligt sakkunnig för att kunna skilja mellan vad som är evidens och vetenskapliga fakta och vad som är filosofiskt grundade tolkningar av samma evidens och fakta. Det kanske låter självklart men kräver stundtals djupa ämneskunskaper. I skolans värld behöver man besitta både kunskaper, perspektiv och allmän klokskap.

FREEPIK

De nuvarande läroplanernas formuleringar sätter ett antal ramar för hur utbildningen och undervisningen ska bedrivas. Däribland att:

- Undervisningen ska vara saklig och allsidig.
- Undervisningen ska vara icke-konfessionell och inte förordna någon specifik åskådning.
- Utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet. För konfessionella inslag i en utbildning med konfessionell inriktning får emellertid undantag göras från denna regel.¹

VETENSKAPLIG GRUND – VAD ÄR DET?

Skolinspektionen tillämpar begreppet vetenskaplighet som någon form av övergripande ideologi i bemärkelsen någonting som inte får lov att ifrågasättas. Det är i så fall synonymt med

begreppet dogm. När man från vetenskapligt håll hävdar att en viss vetenskaplig modell inte får lov att ifrågasättas bör man därför vara extra uppmärksam för att utröna om det finns någon dold agenda.

Inspektionen menar att vetenskaplig grund är liktydigt med att undervisningen är i enlighet med konsensusuppfattningen bland forskare. Detta är emellertid en felaktig tolkning av begreppet. Att utbildningen vilar på vetenskaplig grund innebär inte att endast konsensusuppfattningar får lov att presenteras. Diskussion av olika vetenskapliga teorier, inklusive dem som är föremål för vetenskaplig debatt, är tillåten om det görs på ett sätt som uppfyller kravet på vetenskaplighet. Enligt läroplanen (Lgr11, kapitel 1) ska undervisningen vara saklig och allsidig. Detta innebär att elever ska få en bred och nyanserad bild av olika perspektiv. Lärare har därmed frihet att presentera och diskutera även omstridda uppfattningar eller minoritets-

uppfattningar, förutsatt att det tydligt framgår vad som är vetenskapligt vedertaget och vad som är föremål för diskussion. Dessutom finns det i vetenskapliga sammanhang ofta debatt kring detaljer och mekanismer inom en teori, även om teorins grundprinciper accepteras allmänt. Att presentera olika perspektiv och visa att all vetenskap är provisorisk och en pågående process är en viktig del av att undervisa på vetenskaplig grund. Alternativa uppfattningar förväntas presenteras på ett sakligt och tydligt sätt, med klargörande av deras status i förhållande till den etablerade vetenskapen. Detta är en viktig del av att förbereda elever för att förstå och navigera i en komplex värld, och det är förenligt med både skollagens och läroplanernas intentioner.

TRE FRIUTRYMMEN

Skolans styrdokument erbjuder lärare ett friutrymme att förmedla en mer saklig och allsidig bild av ursprungsfrågan än den som läromedlen normalt erbjuder. Det kan ske inom åtminstone tre olika områden:

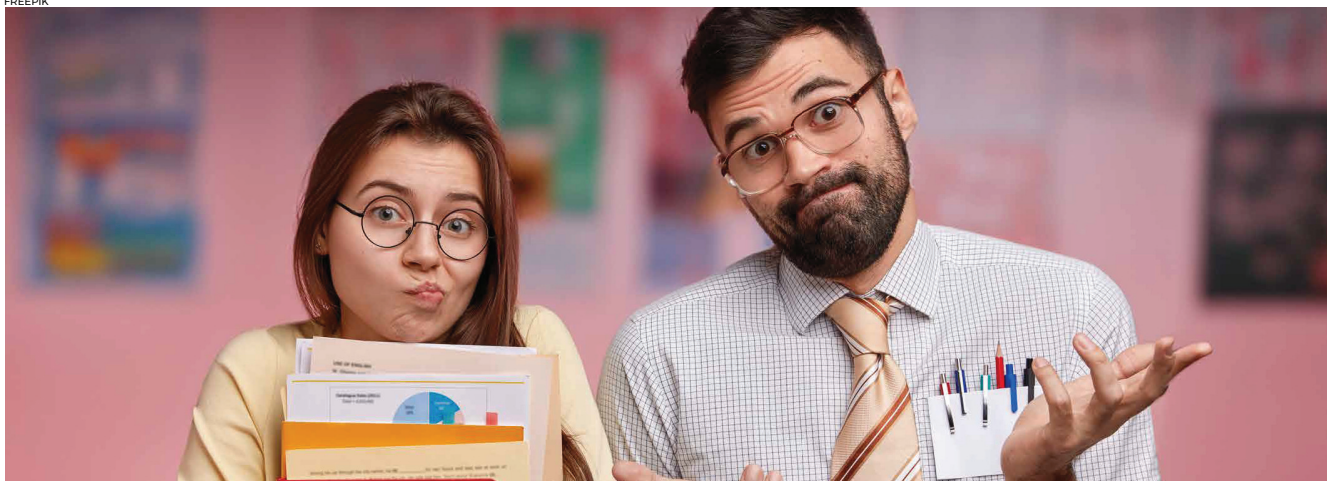
1. INOM DELAR AV UTBILDNINGEN SOM INTE UTGÖR UNDERVISNING

All undervisning i svenska skolor skall enligt skollagen ska vara icke-konfessionell, saklig och allsidig, alltså även på konfessionella skolor. Tanken med att det likväl finns någonting som heter konfessionella skolor är att det ska finnas ett utrymme inom utbildningen vid sidan av lektionstiden som medger konfessionella inslag. Dessa inslag måste emellertid vara frivilliga för eleverna, och om en elev väljer att inte närvara så är skolan skyldig att erbjuda eleven en alternativ och likvärdig aktivitet. I grundskolan förväntas skolan dessutom i förväg informera föräldrarna skriftligt om det aktuella konfessionella inslaget. Saken är med andra ord starkt reglerad, vilket naturligtvis innebär en administrativ belastning på skolan. Men det får man leva med.

Medan utbildningen har det (högst motiverade) generella kravet på sig att vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet, så finns inte samma krav på de konfessionella inslagen.

Låt oss bli konkreta: Är det tillåtet för en konfessionell skola att i ett konfessionellt inslag inom ramen för utbildningen, men utanför den schemalagda obligatoriska undervisningen, inbjuda en föreläsare från föreningen Genesis som berättar om sig själv och om varför vederbörande är kritisk till evolutionsteorin och ser skapelse och en intelligent design som ett trovärdigare alternativ? ►

FREEPIK

Styrdokumentens svar på detta är "ja" under förutsättning att vårdnadshavarna (och från mellanstadiet och uppåt även eleverna) "förvarnats" om det.

SLUTSATS

Skolan ska enligt läroplanerna "vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att sådana förs fram", och så länge det inte framförs under ordinarie lektionstid så går det inte att motivera motsatsen.

2. INOM ÄMNET RELIGIONSKUNSKAP PÅ GYMNASIET

Ur nuvarande² syftesbeskrivning för ämnet religionskunskap i gymnasiet läser vi:

"Eleverna ska ges möjlighet att diskutera hur relationen mellan religion och vetenskap kan tolkas och uppfattas, till exempel beträffande frågor om skapelse och evolution."

Området skapelse och evolution omnämns alltså specifikt i ämnesplanen. Denna bisats har tyvärr strukits i den nya version som träder i kraft 1/7 nästa år (2025).³ Första delen av meningen kvarstår däremot oförändrad.

"Frågor om religion och vetenskap i förhållande till olika sätt att förstå världen" tillhör också ämnets centrala innehåll.

Observera att läroplanen inte specificerar någon specifik norm för hur relationen mellan religion och vetenskap ska tolkas och uppfattas. Den säger rätt och slätt att eleverna ska ges möjlighet att diskutera hur relationen dem emellan *kan* tolkas och uppfattas. Det är ett obestridligt faktum att det finns evolutionskritiska vetenskapsmän som gör anspråk på att deras syn på ursprungsfrågorna är djupt förankrad i både

naturvetenskap och filosofi. Sådana personers synsätt utgör exempel på hur relationen mellan religion och vetenskap kan tolkas.⁴

Dessvärre har Skolinspektionen tagit sig friheten att skapa en norm som säger att religion och vetenskap måste behandlas som två separata områden där religion till skillnad från vetenskap saknar koppling till den materiella verkligheten. Det mandatet att begränsa lärares friutrymme har Skolinspektionen emellertid inte.

I grundskolans kursplan i religionskunskap lyser resonemang om den fundamentala ursprungsfrågan märkligt nog med sin frånvaro.⁵ Utrymmet för att likväl behandla den blir på elevernas initiativ i det centrala innehåll som formulerats som "Samtal om och reflektion över livsfrågor utifrån elevernas egna tankar".

SLUTSATS

Utifrån ämnes- och kursplanen i ämnet religionskunskap föreligger inga hinder för att presentera för eleverna hur företrädare för kreationism och Intelligent Design ser på relationen mellan religion och vetenskap: Vilka argument har man för sin kritik av evolutionsteorin? Vilka argument anser man stöder skapelse-/designidén? Att sakligt försöka besvara dessa frågor är att uppfylla det grundläggande värde som i läroplanerna formulerats som att skolan ska vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att sådana förs fram. Det bidrar till att utveckla elevernas förmåga att "skilja mellan naturvetenskapliga och andra sätt att beskriva och förklara omvärlden". Skolinspektionen menar tvärt om att det hindrar eleverna från att nå det målet, men utan att motivera varför.

3. INOM NATURVETENSKAPLIGA ÄMNEN I GRUNDSKOLA OCH GYMNASIUM

Elevernas förmåga att skilja mellan naturvetenskapliga och andra sätt att beskriva och förklara omvärlden ska inom biologiämnet möjliggöras genom att eleverna får "inblick i naturvetenskapens världsbild med evolutionsteorin som grund".

För att kunna utveckla denna förmåga måste eleven veta vad evolutionsteorin innebär och vilka vetenskapliga argument som finns till stöd för den. Men för att kunna relatera denna kunskap till andra sätt att förklara omvärlden måste eleven dessutom få kunskap om hur personer som *inte* har evolutionsteorin som grund motiverar sin syn på världen.

Skolinspektionen utgår i sina tillsynsrapporter från att de argument som bibeltroende evolutionskritiker grundar sin uppfattning på är ovetenskapliga; att kreationister och ID-anhängare enbart motiverar sin evolutionskritiska hållning med religiösa argument, typ "det står så i Bibeln". Men i verkligheten använder vi oss av samma argument som många av dagens evolutionsbiologer inom "tredje vägen" gör. Utifrån inspektionens bedömningsmall skulle sådana erkända forskare representera pseudovetenskap.⁶ Men även om det råder meningsskiljaktigheter om evolutionens mekanismer inom forskarsamfundet är det inte så dessa forskare betraktas – de är tvärt om respekterade för, eller ibland trots, sina stundtals kontroversiella modeller av alternativa evolutionsperspektiv.

Att kreationister och ID-förespråkare bedöms efter en annan måttstock har alltså ingenting med evidensen som sådan att göra – den är givetvis lika vetenskaplig oavsett vem som lägger fram den. Och om evidensen nu är vetenskaplig – vad finns det då för skäl till att den inte skulle få presenteras för elever i svensk skola? Skolinspektionens invändning mot att en biologilärare presenterar kritik mot de darwinistiska evolutionsmekanismerna är därmed grundlös.

SLUTSATS

Läroplanernas intentioner i de naturvetenskapliga ämnena är att eleverna ska kunna utveckla sin förmåga att skilja mellan naturvetenskapliga och andra sätt att beskriva och förklara omvärlden med evolutionsteorin som grund. För att uppnå detta måste eleverna både ha tillägnat sig kunskap om världen i ett evolutionsperspektiv och om världen i ett icke-evolutionsperspektiv, det vill säga ett skapelseperspektiv. Med de båda perspektiven sida vid sida kan de sedan jämföras med avseende på olika aspekter: filosofiska, kulturella, historiska, naturvetenskapliga, etiska och andra. På det sättet kan intentionen i Skolverkets kommentarmaterial till biologiämnet uppfyllas: "Genom att anlägga vetenskapshistoriska och filosofiska

aspekter på evolutionsteorin ska eleverna få inblickar i vad den har inneburit för vår kultur, världsbild och syn på naturen och naturvetenskapen."

AVSLUTANDE KOMMENTARER

Kanske undrar läsaren hur det kan finnas så här många möjligheter att presentera evolutionskritik och argument för skapelse i skolan mot bakgrund av all den kritik som skolor fått utstå. En stor del av svaret är att merparten av kritiken från myndigheterna riktas mot att eleverna fått ta del av argumenten under lektionstid (= undervisningstid) och inte under den frivilliga delen av utbildningen. Antingen har de presenterats inom ämnet biologi/NO, inom skolans val kristendom eller inom skolans val livskunskap som alla tillhör undervisningsdelen. Eftersom de bedömts som konfessionella inslag har man hävdats att detta är i strid med skollagen eftersom det i undervisningen inte får förekomma några som helst inslag av "utövande bekännelsekaraktär".⁷

Argument för kreationism eller Intelligent Design ska inte presenteras för eleverna inom ramen för biologiundervisningen under nuvarande läroplan. Det bör i stället göras inom den konfessionella delen av utbildningen (punkt 1) eller inom ämnet religionskunskap (punkt 2).

En välvilligt inställd skolinspektion hade nöjt sig med att påtala bristerna och anvisat skolorna att i stället behandla de aktuella momenten under den del av utbildningen som får lov att innehålla konfessionella som är frivilliga för eleverna att delta i. Utredarna visar att de vill gå ett steg längre i och med sina vitesförelägganden, men det saknas täckning för det i styrdokumentet.

NOTER

- 7 b § 1 en utbildning med konfessionell inriktning får undantag från det som anges i 5 § tredje stycket om att utbildningen ska vila på vetenskaplig grund och beprövad erfarenhet enbart göras för konfessionella inslag.
- Formuleringen har varit oförändrad sedan 2011: <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=907561864%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DREL%26version%3D3%26tos%3Dgy&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa92a3#anchor2> (kortare: bit.ly/G24410)
- Se: <https://www.skolverket.se/undervisning/gymnasieskolan/laroplan-program-och-amnen-i-gymnasieskolan/gymnasieprogrammen/amne?url=907561864%2Fsyllabuscw%2Fjsp%2Fsubject.htm%3FsubjectCode%3DREL%26version%3D1%26tos%3Dgy%26origin%3Dgy2025&sv.url=12.5dfee44715d35a5cdfa92a3#anchor2> (kortare: bit.ly/G24411)
- Det är just sådana personer som föreningen Genesis företräder, vilket är ett bra argument för att låta representanter från våra led presentera vår syn på relationen mellan religion och vetenskap.
- Man får nästan intrycket att läroplansförfattarna söker skydda eleverna från att ägna sig åt den innan evolutionsteorin blivit befäst hos dem. Varifrån-frågan är ju trots allt en av religionernas mest centrala frågor.
- Se till exempel thethirdwayofevolution.com/people
- Prop. 2009/10:165 s. 227.